

**OP
VERKENNING**

**Les 7. De oudste tijden:
prehistorie/oudheid 1**

deel 1 vrijdag 24 april

**CURSORISCH
LEERWERKSCHRIFT 5**

Jacques van der Pijl
101-0000000000

de oudste tijden of prehistorie/oudheid 1

vanaf de eerste mens tot ca.800 v.C.

In deze les leren we meer over de levenswijze van de jager-verzamelaars en boeren in de periode vanaf de eerste mens tot ca. 800 v.C.

Nu bestaan er nog steeds kleine groepen mensen die op deze manier leven, maar in de oudheid leefde iedereen zo.

De bosjesmannen in Afrika leven nog steeds zoals in de oudheid.

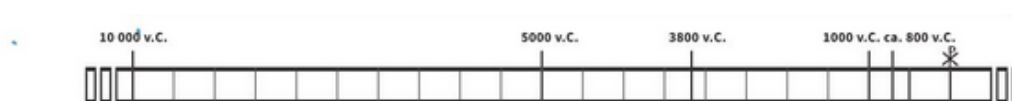

Jager-verzamelaars

In de oudste tijden trokken kleine stammen van maximaal 50 personen van plek naar plek op zoek naar voedsel.

Pas later bleven ze op een vaste plek wonen en deden ze aan landbouw om aan voedsel te komen.

Dit gebeurde natuurlijk niet plots van de ene dag op de andere, maar geleidelijk aan.

Opdracht WS p.18**① Bekijk de tijdbalk aandachtig.**

- a Welke periode bespreken we in deze les? _____
- b Wanneer begint deze periode? _____
- c Wanneer eindigt deze periode? _____

Kleur de periode in de tijdbalk onderaan p.18 in lichtbruin.

Bekijk het filmpje over de jager-verzamelaar

 <https://schooltv.nl/video/jagers-en-verzamelaars-mensen-in-de-steentijd/>

Lees de tekst bij nr.2 op p.18

Toen de eerste mensen in onze streken kwamen wonen, was de laatste ijstijd nog niet helemaal voorbij. De winters waren langer en veel kouder dan nu en zodra de winter aanbrak, trokken kleine groepen mensen naar warmere streken. Zodra de vrouwen geen noten, vruchten en kruiden meer in het bos konden vinden of zodra het steeds moeilijker werd om rendieren of bizon te doden of vis te vangen, trok zo'n groep weer naar een volgend gebied. Omdat ze op die manier leefden, noem je ze jager-verzamelaars. Ze leefden in tenten van stokken en dierenhuiden. Stokken vonden ze overal en de dierenhuiden namen ze telkens mee.

jager

voedselverzamelaar

tent van dierenhuiden

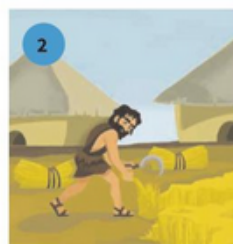
visser

- ② Lees de tekst. Plaats daarna de naam 'jager-verzamelaars' onder de juiste tekening en beantwoord de vragen.

Toen de eerste mensen in onze streken kwamen wonen, was de laatste ijstijd nog niet helemaal voorbij. De winters waren langer en veel kouder dan nu en zodra de winter aanbrak, trokken kleine groepen mensen naar warmere streken. Zodra de vrouwen geen noten, vruchten en kruiden meer in het bos konden vinden of zodra het steeds moeilijker werd om rendieren of bizonen te doden of vis te vangen, trok zo'n groep weer naar een volgend gebied. Omdat ze op die manier leefden, noem je ze jager-verzamelaars. Ze leefden in tenten van stokken en dierenhuiden. Stokken vonden ze overal en de dierenhuiden namen ze telkens mee.

j..... - v.....

- a. Waarom trokken die kleine groepen jager-verzamelaars steeds verder? Geef twee redenen.

1) Wanneer de winter ...

2) Wanneer de vrouwen ...

of wanneer het steeds moeilijker werd

- b. Van welk materiaal bouwden de jager-verzamelaars hun tenten?

Ze bouwden hun tenten van ...

- c. Wat verzamelden de vrouwen en kinderen in de natuur?

Ze verzamelden allerlei eetbare dingen zoals ...

- 3 Vuursteen: het staal van de prehistorie. Markeer in de tekst **waarvoor** vuursteen gebruikt werd en **waarom**. (met **groene** en **roze** fluo)

De eerste mensen gebruikten in hun dagelijks leven allerlei soorten steen als wapen of gereedschap. Silex of vuursteen bleek het meest bruikbaar te zijn. Het is een hard gesteente, maar het is tegelijk ook goed te bewerken. De stukken die je ervan afslaat, hebben scherpe snijvlakken.

vuursteen

Vuursteen wordt ook wel 'het staal van de prehistorie' genoemd omdat het net als staal goed te bewerken is en sterk is. Staal gebruiken we nu voor gereedschap.

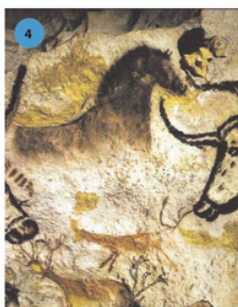

staal

Bekijk de bronnen van nr.4
in je WS p.19.

Wat vertellen deze bronnen
over de oudheid?

Rotstekeningen werden niet
gemaakt om een grot te
versieren. Men geloofde dat
de tekeningen zouden
helpen bij de jacht.

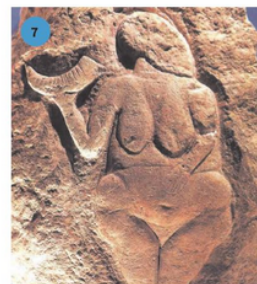
Duizenden jaren oude rotstekeningen

10 000 jaar geleden zag het landschap er 's zomers zo uit.

Oerossen op een grotschildering

Uitgehouden vruchtbaarheidsbeeld

Lees de tekst bij nr.4 op p.20

Björn vertelt

De stam heeft vijf zonnen geleden besloten om ons winterkamp op te bouwen. Onze groep telt nu ongeveer 35 mensen. Mijn moeder heeft samen met de andere vrouwen de laatste noten in de omgeving verzameld.

Ondertussen is de eerste sneeuw gevallen. De kuddes rendieren zullen nu niet lang meer wegblijven. De mannen maken de wapens gereed voor de jacht. Rune, onze beste jager, heeft al gezegd dat Kiroe en ik mee mogen.

Het is bijna volle maan en dan trekken de mannen onder leiding van de medicijnman zich voor twee nachten terug in de grotten. Kiroe en ik moeten nu ook mee. We zijn wel fier, maar ook een beetje angstig. Niemand wil ons vertellen wat er in de grotten zal gebeuren. Ondertussen help ik om de spelonken waar we verblijven af te schermten met windschermen. We hebben ook heel wat hout verzameld om ons vuur brandend te houden. Niet alleen voor de warmte en om te koken, maar ook om de wolven op afstand te houden ...

vuur voor warmte,

om te koken,

om wilde dieren
op afstand te houden

Wanneer de jagers een dier gevangen hadden, lieten ze niets van die vangst verloren gaan.

Van **het gewei** maakten ze messen, naalden, vishaken of harpoenpunten.

gewei

De **beenderen** gebruikten ze als bouw materiaal, als kommen, lepels, messen...

beenderen

Van de **vacht of de huid** werd kleding gemaakt, alsook lederen draagzakken, schoeisel, tentzeilen...

De **pezen** werden gebruikt om kleding en tentzeilen te naaien of om speerpunten vast te binden.

huid

Tools of prehistoric man

pezen

Los nr. 5 op p.20 op

- 5 De jager-voedselverzamelaars lieten niets van hun vangst verloren gaan. De dieren werden niet alleen opgegeten, maar ook nog verder verwerkt. Wat zou jij van de volgende buit maken?

beenderen: _____

pezen: _____

gewei: _____

vacht en huid: _____

deel 2 maandag 27 april

De eerste landbouwers in onze streken

In de loop van duizenden jaren veranderde het klimaat en dus ook de natuur. Rendieren trokken naar het noorden, andere diersoorten stierven uit.

De mensen jaagden op kleiner wild, maar ontdekten ook een **andere manier van leven**. Ze gingen stilaan steeds meer **als boeren** leven: naast jagen en vissen verbouwden ze zelf voedsel.

Bekijk het filmpje over de eerste landbouwers

 <https://schooltv.nl/video/de-eerste-boeren-mensen-in-de-steentijd/>

Lees de teksten van nr.6 op p.20-21

⑥ Lees de bronnen. Vul daarna de vragen in.

De eerste landbouwers in onze streken

Ongeveer 5000 v.Chr. ontstonden de eerste landbouwersdorpen in onze streken. Groepen jager-verzamelaars vestigden zich op een plaats en leefden daar van de jacht en visserij maar ook van het bebouwen van het land. De landbouw als bron voor hun voedsel werd langzaam belangrijker.

landbouw

Eli vertelt ...

Mijn mama komt uit een dorp een maancyclus lopen hiervandaan. Mijn opa is er dorpshoofd. Opa's dorp is veel rijker, want zij hebben silexmijnen, maar ook veel vruchtbare akkers. Elk jaar ruilen we enkele lammeren en biggen met hen voor vuursteen. We hebben die onder andere nodig om gereedschap te maken.

In opa's dorp voorspelt een priester de toekomst door naar de wind te luisteren. Hij laat nu de mannen grote stenen oprichten. Ik wil best graag weten waarom ze dat doen.

De laatste weken leerde ik spinnen en weven. Ik hielp ook bij de bouw van een nieuw huis.

grote stenen

spinnewiel

weefgetouw

hut

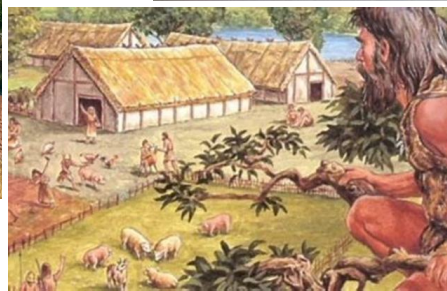
Ik smeerde leem op het rieten vlechtwerk tussen de palen. Op die manier zitten we straks droog en goed beschermt tegen de koude en de wind. Mijn broer hoedt de zwijnen en gaat met vader jagen. Met hun boog hebben ze twee konijnen geschoten. Morgen helpt iedereen mee om de oogst van het land te halen. Zelfs de pottenbakker en de steenbewerker laten daarvoor hun werk liggen!

oogsten

potten

dieren kweken

De huizen bestonden uit een opslagplaats aan de ene kant en een slaapgedeelte aan de andere kant. Het middendeel was het woon- en werkdeel.

De dieren verbleven samen met de mensen in het huis.

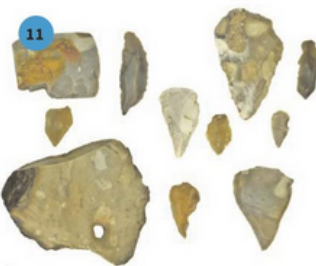
Bekijk aandachtig
de afbeeldingen
op p.21

Het dorp waar Eli woonde.

Zo moet een weefgetouw er in die tijd hebben uitgezien.

Vuurstenen - gereedschappen zoals krabbers, beitels en speerpunten.

een plag

Stonehenge in Engeland.

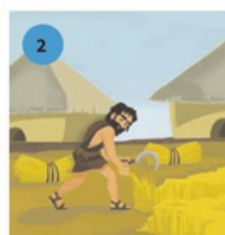

De langgevelhuizen zoals de eerste landbouwers die bouwden. Dat gaf hen beschutting. Het dak was van riet, stro of plaggen gemaakt. Een plag is een afgestoken stuk gras of heide met de wortels er nog aan. Dieren en mensen leefden onder hetzelfde dak.

Opdrachten WS p. 22

Los op

- a. Zet het bijschrift 'De eerste landbouwers' bij de tekening op pagina 20.

de

b. Vul in. **! Kijk goed naar de prenten**

De nieuwe werktuigen voor het maken en bewaren van voedsel, zijn

Voor het maken van kleding gebruikten ze nu ook

weefgetouw

maalstenen

manden en potten

- c. Beschrijf de huizen waarin men toen woonde. Hoe werden ze gebouwd? Welke materialen en gereedschappen gebruikten ze daarbij? ! Lees de info op p.21

! Bekijk het filmpje nogmaals

 <https://schooltv.nl/video/de-eerste-boeren-mensen-in-de-steentijd/>

d. De mensen omheinden hun dorpen en akkers. Schrijf minstens twee redenen op waarom ze dat deden.

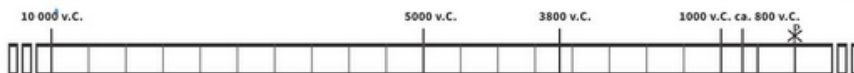
1. *Om zichzelf te beschermen tegen wilde dieren en aanvallen van rovers.*
2. *Om hun vee te beschermen tegen wilde dieren.*
3. *Om de gewassen op de akkers te beschermen tegen dieren die de akkers omwoelden.*

! Nr.7 moet je niet oplossen.

LES 7 Prehistorie / oudheid - les 1

In deze les ...

- duid ik deze periode aan op een tijdbalk.
- beschrijf ik het dagelijkse leven in deze periode.
- leer ik enkele belangrijke gebeurtenissen uit deze periode kennen.

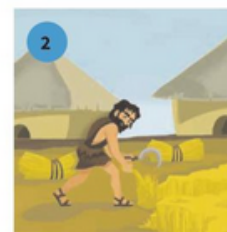

1 Bekijk de tijdbalk aandachtig.

- Welke periode bespreken we in deze les? _____
- Wanneer begint deze periode? _____
- Wanneer eindigt deze periode? _____

2 Lees de tekst. Plaats daarna de naam 'jager-verzamelaars' onder de juiste tekening en beantwoord de vragen.

Toen de eerste mensen in onze streken kwamen wonen, was de laatste ijstijd nog niet helemaal voorbij. De winters waren langer en veel kouder dan nu en zodra de winter aanbrak, trokken kleine groepen mensen naar warmere streken. Zodra de vrouwen geen noten, vruchten en kruiden meer in het bos konden vinden of zodra het steeds moeilijker werd om rendieren of bizonen te doden of vis te vangen, trok zo'n groep weer naar een volgend gebied. Omdat ze op die manier leefden, noem je ze jager-verzamelaars. Ze leefden in tenten van stokken en dierenhuiden. Stokken vonden ze overal en de dierenhuiden namen ze telkens mee.

- Waarom trokken die kleine groepen jager-verzamelaars steeds verder? Geef twee redenen.

- Van welk materiaal bouwden de jager-verzamelaars hun tenten?

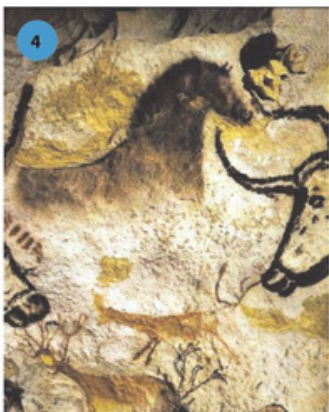
c. Wat verzamelden de vrouwen en kinderen in de natuur?

3 **Vuursteen: het staal van de prehistorie. Markeer in de tekst waarvoor vuursteen gebruikt werd en waarom.**

De eerste mensen gebruikten in hun dagelijks leven allerlei soorten steen als wapen of gereedschap. Silex of vuursteen bleek het meest bruikbaar te zijn. Het is een hard gesteente, maar het is tegelijk ook goed te bewerken. De stukken die je ervan afslaat, hebben scherpe snijvlakken.

4 **Bespreek de bronnen.**

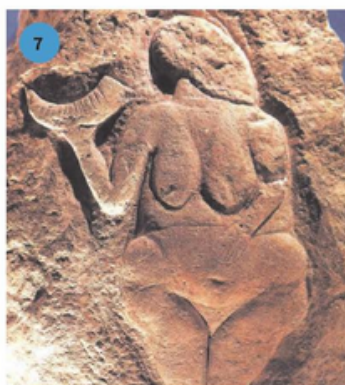
Duizenden jaren oude rotstekeningen

10 000 jaar geleden zag het landschap er 's zomers zo uit.

Oerossen op een grottschildering

Uitgehouwen vruchtbaarheidsbeeld

Björn vertelt

De stam heeft vijf zonnen geleden besloten om ons winterkamp op te bouwen. Onze groep telt nu ongeveer 35 mensen. Mijn moeder heeft samen met de andere vrouwen de laatste noten in de omgeving verzameld.

Ondertussen is de eerste sneeuw gevallen. De kuddes rendieren zullen nu niet lang meer wegblijven. De mannen maken de wapens gereed voor de jacht. Rune, onze beste jager, heeft al gezegd dat Kiroe en ik mee mogen.

Het is bijna volle maan en dan trekken de mannen onder leiding van de medicijnman zich voor twee nachten terug in de grotten. Kiroe en ik moeten nu ook mee. We zijn wel fier, maar ook een beetje angstig. Niemand wil ons vertellen wat er in de grotten zal gebeuren. Ondertussen help ik om de spelonken waar we verblijven af te schermen met windschermen. We hebben ook heel wat hout verzameld om ons vuur brandend te houden. Niet alleen voor de warmte en om te koken, maar ook om de wolven op afstand te houden ...

- ⑤ **De jager-voedselverzamelaars lieten niets van hun vangst verloren gaan. De dieren werden niet alleen opgegeten, maar ook nog verder verwerkt. Wat zou jij van de volgende buit maken?**

beenderen: _____

pezen: _____

gewei: _____

vacht en huid: _____

- ⑥ **Lees de bronnen. Vul daarna de vragen in.**

De eerste landbouwers in onze streken

Ongeveer 5000 v.Chr. ontstonden de eerste landbouwersdorpen in onze streken. Groepen jager-verzamelaars vestigden zich op een plaats en leefden daar van de jacht en visserij maar ook van het bebouwen van het land. De landbouw als bron voor hun voedsel werd langzaam belangrijk.

Eli vertelt ...

Mijn mama komt uit een dorp een maancyclus lopen hiervandaan. Mijn opa is er dorpsheer. Opa's dorp is veel rijker, want zij hebben silexmijnen, maar ook veel vruchtbare akkers. Elk jaar ruilen we enkele lammeren en biggen met hen voor vuursteen. We hebben die onder andere nodig om gereedschap te maken.

In opa's dorp voorspelt een priester de toekomst door naar de wind te luisteren. Hij laat nu de mannen grote stenen oprichten. Ik wil best graag weten waarom ze dat doen.

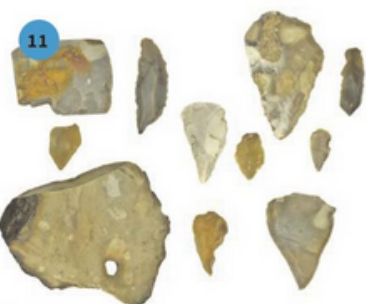
De laatste weken leerde ik spinnen en weven. Ik hielp ook bij de bouw van een nieuw huis.

Ik smeerde leem op het rieten vlechtwerk tussen de palen. Op die manier zitten we straks droog en goed beschermt tegen de koude en de wind. Mijn broer hoedt de zwijnen en gaat met vader jagen. Met hun boog hebben ze twee konijnen geschoten. Morgen helpt iedereen mee om de oogst van het land te halen. Zelfs de pottenbakker en de steenbewerker laten daarvoor hun werk liggen!

Het dorp waar Eli woonde.

Vuurstenen - gereedschappen zoals krabbers, beitels en speerpunten.

Stonehenge in Engeland.

Zo moet een weefgetouw er in die tijd hebben uitgezien.

De langgevelhuizen zoals de eerste landbouwers die bouwden. Dat gaf hen beschutting. Het dak was van riet, stro of pluggen gemaakt. Een plag is een afgestoken stuk gras of heide met de wortels er nog aan. Dieren en mensen leefden onder hetzelfde dak.

a. Zet het bijschrift 'De eerste landbouwers' bij de tekening op pagina 20.

b. Vul in.

De nieuwe werktuigen voor het maken en bewaren van voedsel, zijn _____.

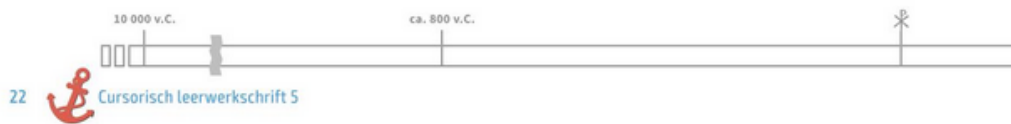
Voor het maken van kleding gebruikten ze nu ook _____.

c. Beschrijf de huizen waarin men toen woonde. Hoe werden ze gebouwd? Welke materialen en gereedschappen gebruikten ze daarbij?

d. De mensen omheinden hun dorpen en akkers. Schrijf minstens twee redenen op waarom ze dat deden.

7 Bekijk de afbeeldingen uit de les nog eens. Waar hebben ze mee te maken? Schrijf de nummers van de afbeeldingen achter de begrippen.

- de kunst: _____
- het bestuur: _____
- de techniek en de wetenschap: _____
- het alledaagse leven: _____

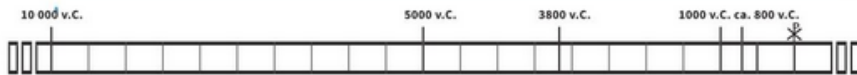
Oplossingen deel 1 vrijdag 20 april

LES 7

Prehistorie / oudheid - les 1

In deze les ...

- duid ik deze periode aan op een tijdbalk.
- beschrijf ik het dagelijkse leven in deze periode.
- leer ik enkele belangrijke gebeurtenissen uit deze periode kennen.

1 Bekijk de tijdbalk aandachtig.

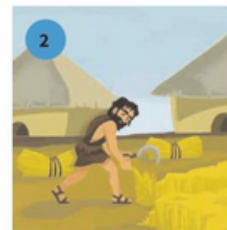
- a Welke periode bespreken we in deze les? Prehistorie/oudheid 1: de oudste tijden
- b Wanneer begint deze periode? Vanaf de eerste mensen
- c Wanneer eindigt deze periode? Circa 800 v.C.

2 Lees de tekst. Plaats daarna de naam 'jager-verzamelaars' onder de juiste tekening en beantwoord de vragen.

Toen de eerste mensen in onze streken kwamen wonen, was de laatste ijstijd nog niet helemaal voorbij. De winters waren langer en veel kouder dan nu en zodra de winter aanbrak, trokken kleine groepen mensen naar warmere streken. Zodra de vrouwen geen noten, vruchten en kruiden meer in het bos konden vinden of zodra het steeds moeilijker werd om rendieren of bizonnen te doden of vis te vangen, trok zo'n groep weer naar een volgend gebied. Omdat ze op die manier leefden, noem je ze jager-verzamelaars. Ze leefden in tenten van stokken en dierenhuiden. Stokken vonden ze overal en de dierenhuiden namen ze telkens mee.

jager-verzamelaars

de eerste landbouwers

- a. Waarom trokken die kleine groepen jager-verzamelaars steeds verder? Geef twee redenen.
- 1) Wanneer de winter aanbrak, trokken de mensen naar warmere streken.
 - 2) Wanneer de vrouwen geen noten enz. meer konden vinden en het moeilijker werd om rendieren of bizonnen te doden of vis te vangen, trok een groep verder.
- b. Van welk materiaal bouwden de jager-verzamelaars hun tenten?
- Ze bouwden hun tenten van stokken en dierenhuiden.

c. Wat verzamelden de vrouwen en kinderen in de natuur?

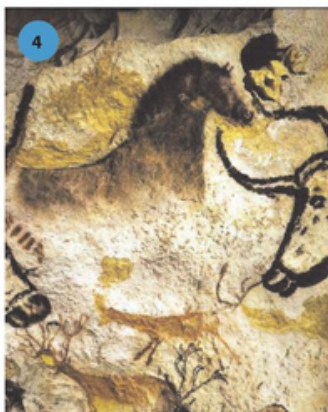
Ze verzamelden alle eetbare dingen uit het bos, zoals noten, vruchten en kruiden.

3 **Vuursteen: het staal van de prehistorie. Markeer in de tekst **waarvoor** vuursteen gebruikt werd en **waarom**.**

De eerste mensen gebruikten in hun dagelijks leven allerlei soorten steen **als wapen of gereedschap**. Silex of vuursteen bleek het meest bruikbaar te zijn. **Het is een hard gesteente, maar het is tegelijk ook goed te bewerken**. De stukken die je ervan afslaat, hebben scherpe snijvlakken.

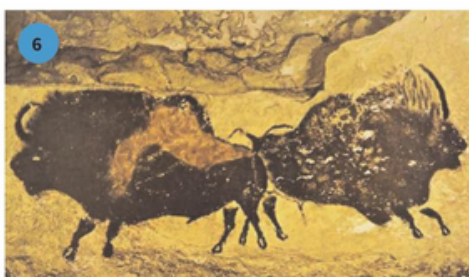
4 **Bespreek de bronnen.**

Duizenden jaren oude rotstekeningen

10 000 jaar geleden zag het landschap er 's zomers zo uit.

Oerossen op een grottschildering

Uitgehouden vruchtbaarheidsbeeld

Björn vertelt

De stam heeft vijf zonnen geleden besloten om ons winterkamp op te bouwen. Onze groep telt nu ongeveer 35 mensen. Mijn moeder heeft samen met de andere vrouwen de laatste noten in de omgeving verzameld.

Ondertussen is de eerste sneeuw gevallen. De kuddes rendieren zullen nu niet lang meer wegblijven. De mannen maken de wapens gereed voor de jacht. Rune, onze beste jager, heeft al gezegd dat Kiroe en ik mee mogen.

Het is bijna volle maan en dan trekken de mannen onder leiding van de medicijnman zich voor twee nachten terug in de grotten. Kiroe en ik moeten nu ook mee. We zijn wel fier, maar ook een beetje angstig. Niemand wil ons vertellen wat er in de grotten zal gebeuren. Ondertussen help ik om de spelonken waar we verblijven af te schermen met windschermen. We hebben ook heel wat hout verzameld om ons vuur brandend te houden. Niet alleen voor de warmte en om te koken, maar ook om de wolven op afstand te houden ...

- 5 De jager-voedselverzamelaars lieten niets van hun vangst verloren gaan. De dieren werden niet alleen opgegeten, maar ook nog verder verwerkt. Wat zou jij van de volgende buit maken?

beenderen: _____

messen, kommen,
lepels

pezen: _____

draad om kleding en
tentzeilen te naaien,
om speerpunten vast te
maken

gewei: _____

messen, naalden, vishaken, harpoenpunten

vacht en huid: _____

kleding, tentzeilen, draagzakken, schoeisel

- 6 Lees de bronnen. Vul daarna de vragen in.

De eerste landbouwers in onze streken

Ongeveer 5000 v.Chr. ontstonden de eerste landbouwersdorpen in onze streken. Groepen jager-verzamelaars vestigden zich op een plaats en leefden daar van de jacht en visserij maar ook van het bebouwen van het land. De landbouw als bron voor hun voedsel werd langzaam belangrijker.

Eli vertelt ...

Mijn mama komt uit een dorp een maancyclus lopen hiervandaan. Mijn opa is er dorpshoofd. Opa's dorp is veel rijker, want zij hebben silexmijnen, maar ook veel vruchtbare akkers. Elk jaar ruilen we enkele lammeren en biggen met hen voor vuursteen. We hebben die onder andere nodig om gereedschap te maken.

In opa's dorp voorspelt een priester de toekomst door naar de wind te luisteren. Hij laat nu de mannen grote stenen oprichten. Ik wil best graag weten waarom ze dat doen.

De laatste weken leerde ik spinnen en weven. Ik hielp ook bij de bouw van een nieuw huis.

Oplossingen deel 2 maandag 27 april

a. Zet het bijschrift 'De eerste landbouwers' bij de tekening op pagina 20.

b. Vul in.

De nieuwe werktuigen voor het maken en bewaren van voedsel, zijn maalstenen, potten, manden.

Voor het maken van kleding gebruikten ze nu ook een weefgetouw.

c. Beschrijf de huizen waarin men toen woonde. Hoe werden ze gebouwd? Welke materialen en gereedschappen gebruikten ze daarbij?

De huizen werden gebouwd van boomstammen en takken. Op het rieten vlechtwerk tussen de palen werd leem gesmeerd. Op die manier zaten de mensen droog en waren ze goed beschermt tegen de koude en de wind. Het dak was van riet, stro of plaggen gemaakt. Dieren en mensen leefden onder hetzelfde dak.

d. De mensen omheinden hun dorpen en akkers. Schrijf minstens twee redenen op waarom ze dat deden.

1. Om zichzelf te beschermen tegen wilde dieren en aanvallen van rovers.

2. Om hun vee te beschermen tegen wilde dieren.

3. Om de gewassen op de akkers te beschermen tegen dieren die de akkers omwoelden.

7. Bekijk de afbeeldingen uit de les nog eens. Waar hebben ze mee te maken? Schrijf de nummers van de afbeeldingen achter de begrippen.

- de kunst: _____
- het bestuur: _____
- de techniek en de wetenschap: _____
- het alledaagse leven: _____

Opdracht op Bingel

Maak de oefeningen op Bingel.

Je vindt de taken onder de naam 'WO les 7 De oudste tijden'.

